

ВІДМІННІСТЬ У ЗНАЧЕННІ ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ ТЕРМІНІВ «РОБОТА З ТЕКСТОМ» І «РОБОТА НАД ТЕКСТОМ»

У наукових, навчально-методичних працях з лінгводидактики, а також у професійному мовленні вчителів-словесників спостерігаємо непослідовне використання термінних словосполучень *робота з текстом* і *робота над текстом*, наприклад: аналітична *робота над текстом* на уроках української мови; лексична *робота над текстом* під час вивчення української мови; *робота над текстом* у процесі розвитку діалогічного мовлення; *робота з текстами* в процесі вивчення синтаксису й пунктуації; *робота з текстами* лінгвістичного спрямування та ін. Як бачимо, у словосполученнях на позначення одного методичного поняття вжито різні прийменники.

Прокоментуємо поняттєву співвіднесеність термінів *робота з текстом* і *робота над текстом* у сучасному лінгводидактичному дискурсі.

По-перше, іменник *текст* у складі термінного словосполучення *робота з текстом* уживаємо в значенні «літературний чи інший твір або його уривок для читання, аналізу тощо», «засіб навчання мови» тощо. Нормативною граматичною моделлю оформлення методичного прийому, що передбачає здійснення мисленневих дій на певному дидактичному матеріалі, є «іменник *робота* + іменник на позначення засобу навчання у формі орудного відмінка в поєднанні з прийменником *з*». Наприклад: *робота з текстом*, *робота з орфограмою*, *робота зі словом*, *робота з омонімами*, *робота з підручником*, *робота з алгоритмом*, *робота зі схемою* тощо.

По-друге, прийменник *над*, указуючи на об'єктні відношення, можна вживати з орудним відмінком на позначення видів творчої роботи, жанрів, документів тощо, з якими пов'язана або на створення яких спрямована дія: *робота над оповіданням*, *робота над твором*, *робота над переказом*, *робота над сценарієм*, *робота над книжкою*, *робота над фільмом*, *робота над автобіографією* й под. Отже, у поданих прикладах ідеться про продуктивну творчу діяльність зі складання (написання чи створення) оповідання, твору, переказу, сценарію, книжки, фільму, автобіографії, а не про аналітичні дії на основі їх.

У таких контекстах, як *робота над текстом підручника*; одним з основних прийомів *роботи над текстом* є редагування; *робота над текстом* вправи та за сформульованими в підручнику завданнями; *працюючи над текстом підручника...*, – прийменник *над* ужито позанормативно. Семантично, відповідно до сутності зазначених методичних прийомів його має заступати прийменник *з*.

З огляду на це зауважимо, що термінні словосполучення *робота з текстом* і *робота над текстом*, хоч і тісно пов'язані між собою, проте в українській лінгводидактичній науці позначають різні методичні поняття: *робота з текстом* – це осмислення, аналіз його, а *робота над текстом* – створення власного мовлен-

нєвого твору. Тому й використовувати їх як взаємозамінні поняття не можна, оскільки вони не належать до тих словосполучень, у яких головний компонент має паралельні форми синтаксичного керування.

Отже, прийменник *з* потрібно вживати:

1. З іменниками у формі родового відмінка, що позначають розділи мови (*робота з орфографії*, *робота з пунктуації*, *робота з риторики*, *робота зі стилістики*, *робота з морфології* або *робота з розділу «Орфографія»*, *робота з розділу «Пунктуація»*, *робота з розділу «Риторика»*, *робота з розділу «Стилістика»*, *робота з розділу «Морфологія»*).

2. З іменниками у формі орудного відмінка, що позначають:

2.1. Інформаційні й дидактичні засоби навчання (*робота з алгоритмом*, *робота з довідником*, *робота з інформаційними джерелами*, *робота з комп'ютером*, *робота з навчальним матеріалом*, *робота з наочністю*, *робота з підручником*, *робота з плакатом*, *робота з посібником*, *робота зі словником*, *робота з таблицєю*, *робота з текстом*, *робота з теоретичним матеріалом*).

2.2. Мовні одиниці різного рівня (*робота з мовними одиницями*, *робота з орфограмами*, *робота з пунктограмами*, *робота з реченням*, *робота із синонімами (антонімами, паронімами, омонімами)*, *робота зі словом*, *робота зі словосполученням*, *робота з терміном*).

2.3. Опредметнений процес (*робота з вивчення граматики*, *робота з розвитку мовлення*, *робота з удосконалення морфологічних умінь*, *робота з формування комунікативної компетентності*).

З поданими в пп. 2.1–2.2 прийменниково-іменниковими словоформами можна поєднувати також дієслово *працювати* й дієприслівник *працюючи* (*працювати з текстом*, *працювати з алгоритмом*, *працюючи з орфограмами*).

Якщо ж потрібно вказати на продуктивний вид діяльності – створення (складання, написання, моделювання тощо) чогось, граматично правильно й методично виправдано послуговуватися конструкціями з прийменником *над*: *робота над алгоритмом*, *робота над підручником*, *робота над текстом*. Так само з головним компонентом дієсловом і дієприслівником – *працювати над алгоритмом*, *працювати над підручником*, *працюючи над текстом* і под. Такі конструкції є структурно неповними, але семантично ж вони повні, оскільки за відсутності лексично вираженого девербатива *створення* (*складання*, *написання*, *моделювання*) семантичне навантаження припадає на *додаток зі значенням об'єкта дії* (*алгоритм*, *підручник*, *текст* тощо).

Сергій ОМЕЛЬЧУК,
професор кафедри слов'янської філології,
проректор з наукової роботи
Херсонського державного університету